

MÄSSMUSIKEN

Osmo Vatanen

(översatt till svenska av Anna Gröndahl)

Finlands evangelisk-lutherska kyrkas gällande gudstjänstformulärbok "Kyrkans gudstjänster" härstammar från år 1968 och evangelieboken "Kyrkoårets texter" från år 1958. Det senaste beslutet angående den liturgiska musiken i högmässan togs av 1968 års kyrkomöte. Denna musik för finskspråkiga gudstjänster, har emellertid sina rötter i gudstjänstmusiken på 1800-talet och i början av 1900-talet.

HYMANDERS MÄSSA

Den rika mässmusik som odlades i vårt land ännu på 1700-talet hade fram till mitten av 1800-talet krympt ihop till en enda mässmelodiserie. Denna serie benämndes *Hymanders mäs*sa efter utgivaren J.A.G. Hymander (1831–1896). Hymander som var organist bl a i Nikolaikyrkan i Helsingfors (numera domkyrka), publicerade åren 1859–1892 melodier i fyra skilda utgåvor. Dessas musikaliska förebild kan anses vara J.C. Haeffners "Svenska mässa" av år 1817. I början av detta sekel trycktes Hymanders mässa i den av Richard Faltin utgivna finsk- och svenskspråkiga koralboken, och den fick därmed

ett slags halvofficiell status inom vår mässmusik. Nedan ett notexempel ur melodin till "Herre förbarma dig" (Kyrie Orbis factor).

REFORMSTRÄVANDEN

Vid 1903 års kyrkomöte framställdes önskemål om nya mässmelodier att nyttjas vid sidan av Hymanders mässa. En koralkommitté, till vilken hörde bl a biskop Immanuel Colliander samt Ilmari Krohn, Heikki Klemetti och Mikael Nyberg, utgav år 1908 samlingen *Liturgiska melodier*. Denna antogs ännu inte i detta skede av kyrkomötet, som med hänvisning till det mottagande förslaget hade fått av församlingarna hävdade, att den gamla mässan, som sades vara högtidlig och älskad av kyrkfolket, fortfarande borde bibehållas i gudstjänsten. "Liturgiska melodier" av år 1908 är likväl såtillvida en märklig samling, att gällande finskspråkiga mässerie II nästan helt bygger på den. Inte en enda av melodiseriens delar anknyter till den gamla mässmusiktraditionen, utan melodierna skapades av Ilmari Krohn och Heikki Klemetti samt av Koralkommittén samfällt.

Her - - - - - ra, ar - mah - da mei - - - - - dan påäl - lem - me!
Her - - - - - re, för - bar - ma dig - - - - - ö - ver - loss!

Följande melodi till "Herre förbarma dig" (komp. Ilmari Krohn) nyttjas fortfarande i finskspråkiga gudstjänster, visserligen utan långa mellanpauser.

Her - ra, ar - mah - da mei - tä, Kris - tus, ar - mah - da mei - tä,

Her - ra, ar - mah - da mei - tä!

Vår kyrka fick en ny kyrkohandbok år 1913. I det nya formuläret för högmässan förekommer många sådana avsnitt som det inte fanns musik till i Hylanders mässa, vilken fortfarande var i bruk. Fördenskull begynte många enskilda personer utge liturgiska melodier, som baserade sig på den nya handboken. Inom vår kyrka nyttjades under senare hälften av 1910-talet vid sidan av Hylanders mässa ett tiotal olika mässmusikssamlingar. För att enhetlighet skulle fås till stånd, hemställdes hos 1918 års kyrkomöte, att en officiell samling mässmelodier skulle utarbetas. Den efterlysta normalmässan skulle gå i sann kyrklig stil och anknyta till de tidigare och ännu äldre mässor som hade varit i bruk i Finland. Till ordförande i den kommitté som blev tillsatt utsågs *Heikki Klemetti* (1876-1953).

OFFICIELLA MÄSSMELODIER (1923)

Mässmusikkommitténs förslag antogs av 1923 års kyrkomöte. I den nya samlingen mässmelodier fanns *fem melodiserier*. Av

dem baserade sig den första på Hylanders mässa, den andra åter på "Liturgiska melodier". Musiken i de övriga serierna härstammar från medeltida handskrivna mässböcker, som förvaras i Helsingfors universitets bibliotek, och har material också från reformationstida handskrifter, vilka hittades i kyrkors arkiv. Kyrkomötet *bestämde*, att serierna I och II skulle användas i vanliga söndagsgudstjänster och gav församlingarna rätt att nyttja serie III kring julen, serie IV kring påsken och serie V under sommarens högtider.

Vidare berättigades församlingarna att under högtids- och särskilda gudstjänster använda värdiga mässmelodier utgivna av enskilda tonsättare. Sålunda hade vår kyrka fått *sina första officiellt antagna mässmelodier sedan år 1702*.

Melodierna hade en bilaga med musik (bl a av J. Sibelius och L. Madetoja) till *inledningsväxelsånger* som förutsätts i 1913 års handbok. Dessa kunde sjungas av präst och församling / kör på vissa högtidsdagar. Nedan ett exempel på en melodi till "Herre förbarma dig" (i något annorlunda utformning) vilken fortfarande utnyttjas i finskspråkiga gudstjänster.

Her - - - - - ra, ar - mah - da, ar - mah - da mei - tä!

Mycket snart framgick det att serierna III–V nästan inte alls kom till användning. Redan 1938 års kyrkomöte fick emotta en framställning om förnyelse av mässmelodierna så, att dessa skulle bilda tre mässserier; en allmän serie, en serie för högtider och en för fastetiden. Förslaget till mässmelodier på denna bas vann emellertid inte tillräckligt understöd inom församlingarna, och så förblev 1923 års melodier i kraft.

År 1951 utgavs på privat väg *en diger samling liturgisk musik*, som jämte gällande mässmusik omfattade bl a gregoriansk introitus med orgelackompanjemang för varje söndag/helgdag (bearb. Taneli Kuusisto) samt ett stort antal inledningsväxelsånger för en försångare och kör. Dessa växelsånger rekommenderades av redaktionskommittén som graduale i stället för gradualpsalm.

INTROITUSMUSIK

I evangelieboken av år 1958 fick vår kyrka klassiskt uppbyggda introitustexter (antifon – Gloria Patri – antifon. Den av 1963 års kyrkomöte till texterna antagna musiken byggde alltigenom på *gregorianska officiummelodier*. För bearbetningen av melodierna svarade *Harald Andersén* (1919–) och *Taneli Kuusisto* (1905–1988), vilka för antifonernas del hade konsulterat svensken Arthur Adell. Kyrkomötet fann det angeläget, att det vid sidan av de gregorianska melodierna fanns också annan alternativ introitusmusik. En introitussamling för kör och orgel utgavs år 1966 av *Sulo Salonen* (1899–1976) och år 1986 utkom ett introitusmaterial av *Tuomo Nikkola* (1947–).

FRÅN MELODIERNA ÅR 1923 TILL DAGS DATO

1963 års kyrkomöte behandlade också mässmusiken för 1958 års interimistiska formulär för högmässan. Den kommitté som hade utarbetat förslaget konstaterade, att melodi-

erna till mässta I och mässta II i publikationen hade bibehållits oförändrade ehuru en sådan melodidräkt redan var helt föråldrad. Nytt i förslaget var en frygisk litania ur Svensk mässta av år 1897. Kommittén ansåg, att det var nödvändigt att i ett senare skede förenhetliga mässmusiken. Då serierna III–V av år 1923 års mässmusik hade fallit ur bruk, föreslog kommittén att *serie I skulle nyttjas såsom allmän serie och serie II såsom högtidsserie* vilket, med smärre av 1968 års kyrkomöte företagna justeringar, resulterade i en *ännu idag gällande mässmusik för högmässan* och dess tillämpning under kyrkoåret i finskspråkiga gudstjänster. En ackompanjemangsupplaga på basen av mässmusikens enstämmiga normalupplaga utgavs år 1969 av Asko Rautioaho. Kyrkomötet 1968 uppdrog utarbetandet av förslag till en mässmusikreform åt Kyrkans musikkommitté (sedermera Centralen för kyrkans gudstjänstliv och musikverksamhet).

DEN SVENSKSPRÅKIGA MÄSSMUSIKEN 1968

Den finskspråkiga och den svenskspråkiga mässmusiken har sedan år 1968 gått helt skilda vägar. Sagda år antogs såsom svenskspråkig mässmusik en av tre mässmelodiserier bestående helhet, alltigenom i *gregoriansk stil*. Medlemmar i den kommitté som tillsattes att utarbeta mässmelodierna var Helge Nyman, Harald Andersén, Gunnar Ahlskog och Helge Degerman samt suppleanterna Gustav Pettersson och Göran Blomqvist. Ackompanjemangsutgåvan redigerades av Harald Andersén (Mässmusik, Edition Fazer). På följande sida ett exempel på en Kyrie-melodi.

TIDEBÖNSMUSIK (1975)

I handboken ”Kyrkans gudstjänster” intogs år 1968 formulär för vissa tideböner (laudes, vesper och completorium). Centralen för

kyrkans gudstjänstliv och musikverksamhet utarbetade *gregoriansk musik* till dessa tideböner. Denna antogs av kyrkomötet 1975. De svenskspråkiga i Finland har för sina tide-böner använt ett häfte, Till åkallan, sammanställt av material ur den svenska samlingen Det svenska Antifonalet.

MUSIK FÖR FAMILJEGUDSTJÄNST (1983)

År 1983 antog kyrkomötet för interimistiskt bruk formulär och musik för *familjegudstjänst*, utarbetade av Harald Andersén. Av de liturgiska melodierna för familjegudstjänst har Gloria-avsnittet byggts upp kring norrmannen Egil Hovlands psalm "Måne och sol". Såväl formulär som musik föreligger på bägge de inhemska språken. Den svenskspråkiga utgåvan, Familjegudstjänst, har utkommit på Församlingsförbundets Förlags AB.

HANDLEDNING FÖR HÖGMÄSSAN (1983)

Biskopsmötet antog år 1983 *Handledning för högmässan*, vari ingår traditionella gregorianska melodier för *kollektbön* (tonus simplex) och *prefation* (tonus ferialis). En svenskspråkig utgåva utkom år 1986 (Församlingsförbundets Förlags AB).

GUDSTJÄNSTREFORMEN 1988

Kyrkomötet tillsatte år 1988 en *kommitté* att förnya vår kyrkas gudstjänstliv. Ordförande för kommittén är biskopen i Lappo stift, *Yrjö Sariola*. Uppdraget omfattar även förnyelse av mässmusiken.

Till kommitténs musiksektion hör Osmo Vatanen (ordförande), Kaj-Erik Gustafsson, Juhani Haapasalo, Tuomo Nikkola och Hannu Vapaavuori.

